

Myśl jest to zdanie sensowne. Ludwig Wittgenstein – poglądy

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*.
- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Niebieski zeszyt (1933-1934)*.
- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Uwagi o religii i etyce*.
- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Uwagi różne z lat trzydziestych*.
- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Granice świata*.
- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Granice świata*.
- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Dociekania filozoficzne*, tłum. B. Wolniewicz.
- Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Ontologia*, [w:] tegoż, *Tractatus logico-philosophicus*.

Myśl jest to zdanie sensowne. Ludwig Wittgenstein – poglądy

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy najważniejsze problemy filozoficzne można sprowadzić do problemów językowych?

Wittgenstein uważał, że niejasność składniowa i wieloznaczność prowadzi do zagubienia. W swoim słynnym *Traktacie logiczno-filozoficznym* stwierdził, że *myśl jest to zdanie sensowne*. Dlatego, aby odkryć relację między myślą a światem, trzeba zająć się językiem. Aby świat mógł być odzwierciedlony w języku, struktura znaku zdaniowego musi odpowiadać strukturze świata i zdanie musi być faktem. Pytanie, czy da się wyrazić w języku to, co decyduje o sensie ludzkiego życia.

Twoje cele

- Poznasz postać i poglądy Ludwiga Wittgensteina.
- Przeanalizujesz stanowisko Wittgensteina na temat roli języka.
- Ocenisz wpływ Wittgensteina na rozwój filozofii europejskiej.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat Ludwiga Wittgensteina, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Ludwig Wittgenstein](#)
- [Błazen, dyktator i filozof na jednym statku, czyli co Wittgenstein mówi o granicach: śmierci, języka i mikrokosmosu. Światło w nocy, reż. Krzysztof Czeczot](#)
- [Rozstrzygnięcia Traktatu](#)
- [Filozofia analityczna: Russell, Moore, Popper](#)

Ludwig Wittgenstein

Życie Wittgensteina było nietuzinkowe, jego wybory do dzisiaj wywołują wiele kontrowersji – u jednych budzą podziw, dla innych są wynikiem braku równowagi psychicznej. Urodził się 26 kwietnia 1889 r. w Wiedniu. Pochodził z bardzo bogatej rodziny żydowskiej, ale jego rodzina była zasymilowana, nie miała związków z tradycją przodków. W 1912 r., kiedy odziedziczył część majątku po ojcu, rozdał go rodzeństwu – znaczną sumę przeznaczył na fundację (anonimowo) wspierającą literaturę, z której pomocy korzystał m.in. [Rainer Maria Rilke](#). Dom Wittgensteinów był ośrodkiem życia artystycznego Wiednia, bywali w nim tacy wielcy muzycy jak [Johann Brahms](#) i [Gustav Mahler](#). Ojciec Ludwiga, umieściwszy kapitał w USA, patronował sztukom wizualnym, m.in. wspierał finansowo [Gustawa Klimta](#). W 1906 r. przyszły filozof udał się na studia do Berlina (Wyższa Szkoła Techniczna), potem do Manchesteru. Początkowo zainteresowany inżynierią lotnictwa (opatentował kilka pomysłów z aeronautyki), przeniósł swoje fascynacje na matematykę, by w końcu poprzez logikę rozpocząć dociekania filozoficzne. Matematyką zafascynował się po lekturze *Principles of Mathematics* [Bertranda Russella](#).

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DVYuZALpi>

Film. *Ludwig Wittgenstein – studia i filozofia*.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji – dotyczy *Ludwig Wittgenstein – studia i filozofia*.

Traktat logiczno-filozoficzny

Język a filozofia

Badanie języka nie wyczerpuje myślenia autora *Traktatu* lecz je rozpoczyna. Filozofia, według Wittgensteina, używa słów o rozmytych, niejasnych znaczeniach.

Wieloznaczność, niejasne posługiwanie się składnią – wszystko to prowadzi do zagubienia klarowności w rozumowaniu.

Dla autora *Traktatu* myślenie jawi się jako użycie określonych [znaków](#) językowych. Im ściślej określone, tym lepsza zrozumiałość i przejrzystość.

Dlatego też główne problemy filozoficzne dają się sprowadzić do problemów [semiotycznych](#). Celem filozofii jest logiczne rozjaśnianie myśli, wyznaczenie granic tego, co można pomyśleć, i tego, czego się pomyśleć nie da.

Ludwig Wittenstein

Źródło: Christiaan Tonnis, Wikimedia Commons, dostępny w internecie: Flickr, domena publiczna.

” Tezy moje wnoszą jasność przez to, że kto mnie rozumie, rozpozna je w końcu jako niedorzeczne; gdy przez nie – po nich – wyjdzie ponad nie. (Musi niejako odrzucić drabinę, uprzednio po niej się wspiąwszy.) Musi te tezy przewyciężyć, wtedy świat przedstawi mu się właściwie (6,54).

Zwieńczenie zaś całego *Traktatu* stanowi teza <>O czym nie można mówić, o tym trzeba milczeć.

Język a myśl

Ontologia *Traktatu*

Język a świat

Mistyczny wymiar *Traktatu*

Dociekania filozoficzne i gry językowe

Dociekania filozoficzne i teoria gier językowych odegrały znaczącą rolę w [filozofii lingwistycznej](#). *Traktat logiczno-filozoficzny* stał się znaczącym dziełem dla [neopozytywistów](#) z [Koła Wiedeńskiego](#), do którego Wittgenstein odnosił się krytycznie.

Słownik

znak

(łac. *signans*; fr. *signifiant*) każdy przedmiot, właściwość, wydarzenie funkcjonujące w procesie porozumiewania się ludzi (w ramach określonego języka), w którym służy do przekazywania pewnych treści (znaczeń) dotyczących rzeczywistości, przeżyć emocjonalnych, estetycznych, wolicjonalnych

semiotyka

(gr. *sēmeiōtikós* – dotyczący znaku; *sēma* – znak) inaczej semiologia; ogólna teoria znaków; teoria języka rozumianego jako system znakowy, zajmująca się językiem w aspekcie jego racjonalności i sprawności w aktach poznania i komunikowania

syntaktyka

(gr. *sýntaxis* – porządek, szyk; *syntaktikós* – porządkujący) jeden z działów semiotyki; bada funkcje syntaktyczne, czyli relacje, które zachodzą między wyrażeniami (znakami językowymi) wewnątrz języka i które mają charakter formalny

gry językowe

oparte są na naturalnym używaniu języka, są one „mniejszym lub większym stopniu pokrewne temu, co nazywamy gramami w zwykłym języku”; grę nie można zamknąć w zamkniętą formę, o istocie języka nie decyduje bowiem struktura, ale używaniu języka przez ludzi; gry językowe są sposobem ludzkiej komunikacji, opartej na używaniu języka

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooka, a następnie odpowiedz na pytania: czym są granice myślenia? Czy istnieje możliwość ich wytyczenia?

Ludwig Wittgenstein

Tractatus logico-philosophicus

Przedmowa

Książkę tę zrozumie być może tylko ten, kto kiedyś sam już przemyślał myśli w niej wyrażone – albo przynajmniej myśli podobne. Nie jest to zatem podręcznik. Cel jej byłby osiągnięty, gdyby komuś, kto czyta ją ze zrozumieniem, sprawiła przyjemność.

Książka ta dotyczy problemów filozoficznych i pokazuje – jak sędzę – że płyną one z niezrozumienia logiki naszego języka. Cały jej sens można by ująć w takie oto słowa: Co się w ogóle da powiedzieć, da się jasno powiedzieć; o czym zaś nie można mówić, o tym trzeba milczeć.

Książka zmierza więc do wytyczenia granic myśleniu, albo raczej – nie myśleniu, lecz wyrazowi myśli. Chcąc bowiem wytyczyć granice myśleniu, musielibyśmy móc pomyśleć obie strony tej granicy (musielibyśmy więc móc pomyśleć to, co się pomyśleć nie da).

Granice wytycza się zatem tylko w języku, a co leży poza nią, będzie po prostu niedorzecznością. Nie chcę oceniać, jak dalece usiłowania moje pokrywa ją się z usiłowaniami innych filozofów. Co więcej, to, co tu napisałem, w szczególach nie pretenduje wcale do nowości. Dlatego nie podaję też żadnych źródeł, gdyż jest mi obojętne, czy to, co pomyślałem, pomyślał już przede mną ktoś inny.

Pragnę jedynie wspomnieć, że wiele zawdzięczam wspaniałym dziełom Fregego oraz pracom mego przyjaciela Bertranda Russella.

Jeżeli praca ta ma jakąś wartość, to jest ona dwojakiego rodzaju. Po pierwsze taka, że wyrażono w niej myśli. Wartość ta będzie tym większa, im lepiej się je wyraziło. Im dokładniej trafiło się w sedno. – Zdaję sobie sprawę, że bynajmniej nie wszystko, co możliwe, zostało tu osiągnięte. Po prostu dlatego, że siły moje nie wystarczają, by sprostać temu zadaniu. – Niech inni zrobią to lepiej.

Natomiast prawdziwość komunikowanych tu myśli zdaje mi się niepodważalna i definitywna. Jestem więc zdania, że w istotnych punktach problemy zostały rozwiązane ostatecznie. A jeżeli się co do tego nie mylę, to wartość niniejszej pracy jest po wtóre taka, że pokazuje ona, jak mało się przez rozwiązanie tych problemów osiągnęło.

Ontologia

1 Świat jest wszystkim, co jest faktem.

1.1 Świat jest ogółem faktów, nie rzeczy.

1.11 Świat jest wyznaczony przez fakty oraz przez to, że są to wszystkie fakty.

1.12 Ogół faktów wyznacza bowiem, co jest faktem, a także wszystko, co faktem nie jest.

1.13 Światem są fakty w przestrzeni logicznej. [...]

2 To, co jest faktem – fakt – jest istnieniem stanów rzeczy.

2.01 Stan rzeczy jest połączeniem przedmiotów (obiektów, rzeczy).

2.011 Dla rzeczy jest istotne, że może być składnikiem stanu rzeczy.

2.012 W logice nic nie jest przypadkowe. Jeżeli rzecz może wystąpić w stanie rzeczy, to jego możliwość musi już w niej być przesądzona.

2.0121 Wyglądałoby na jakiś przypadek, gdyby do rzeczy, co może istnieć z osobna, pasowała potem jakaś sytuacja. Jeżeli rzeczy mogą występować w stanach rzeczy, to musi to już w nich tkwić.

2.0201 Każdą wypowiedź o kompleksach można rozłożyć na wypowiedź o ich składnikach oraz na zdania, które opisują te kompleksy całkowicie.

2.021 Przedmioty stanowią substancję świata. Dlatego nie mogą być złożone.

2.0211 Gdyby świat nie miał substancji, wtedy to, czy dane zdanie ma sens, zależałoby od tego, czy pewne inne – zdanie jest prawdziwe.

2.0212 Nakreślenie obrazu świata (prawdziwego lub fałszywego) byłoby wówczas niemożliwe.

Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, przeł. B. Wolniewicz, Warszawa 1997, s. 3–7.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Do czego zmierza wywód Wittgensteina? Spróbuj zrekonstruować główne tezy jego ontologii.

Polecenie 3

Na podstawie poniższego audiobooka zrekonstruuj różne określenia gier językowych. Opisz, co według ciebie jest kluczowe dla zrozumienia zasady gier przedstawionych przez autora *Dociekań?*

Źródło: Ludwig Wittgenstein, *Dociekania filozoficzne*, tłum. B. Wolniewicz, Warszawa 2012, s. 11.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 4

Podaj i wytłumacz jedną z gier językowych przedstawionych w cytowanych fragmentach.

Prezentacja TED

Przypomnij sobie wcześniejsze [wykłady prof. Wojciecha Sadego](#).

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią wykładu profesora Wojciecha Sadego. Odpowiedz na pytanie, jakie są związki między językiem, myśleniem i światem?

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D11ZBjEFP>

Film edukacyjny. O czym jest *Traktat*? Wykłada prof. Wojciech Sady.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o. o, licencja: CC BY-SA 3.0.

Lekcja pod tytułem *O czym jest Traktat?*.

Polecenie 2

Wysłuchaj wykładu. Jak sądzisz, dlaczego *Traktat* uważa się za jedną z najważniejszych książek XX wieku? W jaki sposób praca ta odwołuje się do prawdy?

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D11ZBjEFP>

Film edukacyjny. Powstanie *Traktatu* i jego konsekwencje.

Wykłada prof. Wojciech Sady.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o. o, licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Powstanie Traktatu i jego konsekwencje*.

Ćwiczenie 1

Którymi aspektami filozofii zajmował się Ludwig Wittgenstein? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

Ćwiczenie 2

Na czym polega odwzorowanie logiczne? Zaznacz poprawną odpowiedź.

Ćwiczenie 3

Co oznacza termin ontologia faktów? Uzupełnij tekst podanymi poniżej wyrazami i sformułowaniami.

Ćwiczenie 4

Co to jest gra językowa? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

Praca domowa

Polecenie 3

Wittgensteina droga poszukiwania zrozumienia rzeczywistości.

Rozwiń tę myśl w formie eseju, korzystając z cytowanych fragmentów z dzieł autora *Dociekań*.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: *Myśl jest to zdanie sensowne. Ludwig Wittgenstein – poglądy*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

13. Filozofia analityczna. Uczeń:

1) przedstawia główne idee wczesnej filozofii analitycznej na przykładzie jednego z następujących autorów: George Edward Moore, Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein;

4) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: Problemy filozofii Bertranda Russella, Z głównych zagadnień filozofii George'a Edwarda Moore'a, Dociekania filozoficzne Ludwiga Wittgensteina, O tak zwanych prawdach względnych Kazimierza Twardowskiego, Zagadnienia i kierunki filozofii Kazimierza Ajdukiewicza, Medytacje o życiu godziwym Tadeusza Kotarbińskiego, O metafizyce, jej kierunkach i zagadnieniach Tadeusza Czeżowskiego.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia postać i omawia poglądy Ludwiga Wittgensteina;
- analizuje stanowisko Wittgensteina na temat roli języka;
- ocenia wpływ Wittgensteina na rozwój filozofii europejskiej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- praca z tekstem;
- esej filozoficzny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat lekcji i cele zajęć, które wyświetla przy użyciu tablicy interaktywnej lub rzutnika, oraz wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Czy najważniejsze problemy filozoficzne można sprowadzić do problemów językowych? Czego dowiedzieliście się o Ludwigu Wittgensteinie i jego poglądach?*

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych

w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.

2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Klasa dzieli się na dwa zespoły, a zespoły mogą podzielić się na 2-4-osobowe grupy. Zespół pierwszy pracuje z nagraniem nr 1, zespół drugi – z nagraniem nr 2. Nauczyciel odczytuje polecenia do audiobooków:
 - a. **dla zespołu 1:** *Czym są granice myślenia? Czy istnieje możliwość ich wytyczenia? Do czego zmierza wywód Wittgensteina? Spróbuj zrekonstruować główne tezy jego ontologii.*
 - b. **dla zespołu 2:** *Zrekonstruuj różne określenia gier językowych. Co według ciebie jest kluczowe dla zrozumienia zasady gier przedstawionych przez autora „Dociekań”? Podaj i wytłumacz jedną z gier językowych przedstawionych w cytowanych fragmentach.*Praca wszystkich grup nad odpowiedziami na pytania.
3. **Praca z drugim multimediami.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Prezentacja TED”. Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.
4. Uczniowie w tych samych grupach, w których pracowali wcześniej, projektują grę językową podobną do opisanych przez Ludwiga Wittgensteina. Prezentacja projektów i ich omówienie na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Wittgensteina droga poszukiwania zrozumienia rzeczywistości. Rozwiń tę myśl w formie eseju, korzystając z cytowanych fragmentów z dzieł autora *Dociekań*.

Materiały pomocnicze:

- Wolniewicz B., *Rzeczy i fakty. Wstęp do pierwszej filozofii Wittgensteina*, Warszawa 1968.
- Gellner E., *Słowa i rzeczy czyli nie pozbawiona analizy krytyka filozofii lingwistycznej*, przedmową opatrzył Bertrand Russell, Warszawa 1984.
- Wołos M., *Koncepcja ‘gry językowej’ Wittgensteina w świetle badań językoznawczych*, Kraków 2002.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimediami:

Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.